

УДК 378.147

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЕСТЕТИЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ
кандидат педагогічних наук, Чихурський А.С.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.
Україна, Луцьк

Обґрунтовано основні науково-теоретичні підходи естетизації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі-інтернаті. Встановлено, що для розкриття окресленої проблематики найсуттєвішими є гуманістичний, культурологічний та соціально-педагогічний підходи, а також означено місце і роль цих підходів основними аспектами: з одного боку, його естетично-мистецьким змістом, з іншого – специфікою соціалізаційних процесів. Відсутність єдиної концептуальної ідеї таких досліджень, з одного боку, спричинює розмитість методологічних основ кожного окремого дослідження, проте з іншого – стимулює дослідника до пошуку власної методологічної парадигми з урахуванням ключових понять і завдань, окреслених перед ним.

Ключові слова: естетизація, навчально-виховний процес, педагогічна наука, загальноосвітня школа-інтернат, науково-теоретичні підходи.

кандидат педагогических наук, Чихурський А.С. Научно-теоретические подходы эстетизации учебно-воспитательного процесса в общеобразовательной школе-интернате/ Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки. Украина, Луцк

Обоснованы основные научно-теоретические подходы эстетизации учебно-воспитательного процесса в

общеобразовательной школе-интернате. Установлено, что для раскрытия этой проблематики существенными являются гуманистический, культурологический и социально-педагогический подходы, а также отмечено место и роль этих подходов основными аспектами: с одной стороны, его эстетически-художественной содержанием, с другой - спецификой социализационных процессов. Отсутствие единой концептуальной идеи таких исследований, с одной стороны, вызывает размытость методологических основ каждого отдельного исследования, но с другой - стимулирует исследователя к поиску собственной методологической парадигмы с учетом ключевых понятий и задач, определенных перед ним.

Ключевые слова: эстетизация, учебно-воспитательный процесс, педагогическая наука, школа-интернат, научно-теоретические подходы.

Ph.D., Chyhurskyu A.S. Scientific-theoretical approaches aesthetization educational process in secondary boarding school / Eastern National University Ukrainian. Ukraine, Lutsk

Substantiates the basic scientific and theoretical approaches aesthetization educational process in secondary boarding school. It has been established that the disclosure of these issues are essential humanistic, cultural and socio-pedagogical approaches and noted the place and role of these approaches the main aspects: on the one hand, his aesthetic and artistic content, on the other - the specifics sotsializatsiynih processes. The absence of a unified conceptual idea of such research, on the one hand, causes blurring of methodological bases of each individual study, but on the other - encourages researchers to seek its own methodological paradigm based on the key concepts and tasks defined in front of him.

Keywords: aestheticization, the educational process, pedagogical science, a boarding school, scientific-theoretical approaches.

Вступ. Напередодні сьогодення складні соціально-політичні трансформації сучасного українського суспільства супроводжуються нагальною потребою у формуванні духовних засад діяльності особистості, культури, морального життя суспільства, нації, що передбачає пошук і утвердження нових суспільно значущих цінностей. З кожним наступним кроком все більш зрозумілою і відчутною стає потреба змін в духовній культурі, моральному житті суспільства, нації, пошукові і утвердженні нових суспільно значимих цінностей. Сучасний випускник загальноосвітнього навчального закладу будь-якого типу, в тому числі і школи-інтернату, повинен мати розвинений естетичний смак, сформовані естетичні цінності, критичне ставлення до антиестетичних впливів соціокультурного середовища. У зв'язку з цим набуває особливої гостроти проблема створення у навчальних закладах естетично наповненого освітнього простору, тобто його естетизації як процесу надання естетичної форми предметам і явищам (способу життя, середовищу навчального закладу, системі комунікацій суб'єктів освіти тощо).

Огляд останніх досліджень. Поняття естетичної культури і проблеми її формування досліджувалися багатьма вченими Т. Аболіна, О. Буров, Д. Джола, І. Зязюн, М. Каган, Т. Комарова, Н. Миропольська, В. Малахов, М. Овсянников, Л. Печко, С. Раппопорт, Г. Тарасенко, А. Щербо та ін. Загальні проблеми естетизації навчально-виховного процесу розглянуто в працях Л. Божович, В. Бутенка, Л. Виготського, А. Гончаренка, І. Гончарова С. Дерябо, О. Запорожця, С. Коновець, О. Леонтьєва, Л. Масол, С. Рубінштейна, О. Рудницької, Г. Шевченка, В. Ясвіна та ін.

Проблеми естетичного розвитку особистості дитини в закладах соціального захисту, до яких належать школи-інтернати, висвітлено в науковому доробку Л. Дробатюк, І. Козубовської, О. Пилипенко, Т. Полоцької, Ж. Шиф, В. Петрової, Т. Головіної та ін.

Проте поза увагою науковців залишилися такі аспекти навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі-інтернаті, як його естетизація із залученням потенціалу уроків з образотворчого мистецтва та сучасні інноваційні технології естетизації освітнього простору школи-інтернату.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати науково-теоретичні підходи естетизації навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи-інтернату.

Виклад основного матеріалу. У галузевому відношенні для розкриття окресленої проблеми найбільш суттєве значення мають *гуманістичний, культурологічний та соціально-педагогічний підходи*. Місце і роль цих підходів зумовлені двома основними аспектами дослідження: з одного боку, його естетично-мистецьким змістом, з іншого – специфікою соціалізаційних процесів у загальноосвітній школі-інтернаті та їх зв'язком з естетизацією навчально-виховного процесу.

Гуманістична основа естетизації навчально-виховного процесу закладена в самому визначенні гуманізму, який окреслюється в науковій літературі як наукова теорія, що відображає визнання пріоритету людини як продукту та результату культури людства й кожної окремої нації [5, с. 4].

Основи педагогіки гуманізму, якщо не брати до уваги давніх класиків античності, Відродження та Просвітництва, глибоко розкриті в працях та педагогічній творчості Ш. Амонашвілі, І. Беха [1], С. Кона, О. Кононко, А. Петровського, В. Сухомлинського та ін. Найбільш

концептуальною в гуманістичній педагогіці звучить теза про те, що метою будь-якого освітнього процесу є дитина, особистісний розвиток якої, як і особистісний розвиток педагога, залежить від їх гуманістичної суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Означений процес характеризується рівноцінністю і рівноправністю дорослого і дитини як співавторів, співучасників, суб'єктів знаннєвого й соціалізаційного процесів [8].

Особлива роль у процесі соціалізації особистості відіграє гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу в школі-інтернаті, де перебувають діти, що вже, як правило, зазнали антигуманного впливу середовища – як сімейного, так і соціального загалом. Підґрунтям гуманного підходу до навчання і виховання дитини на естетичних засадах у школі-інтернаті є наступні:

- віра в неповторність дитини, у те, що вона – єдина, унікальна, не схожа на жодну іншу і не є точною копією батьків, а тому її естетичний світ також є унікальним;

- розуміння того, що кожна дитину треба любити і поважати, незважаючи ні на що;

- здатність надавати дитині право на повноцінне проходження всіх етапів соціалізації і забезпечення їй повноцінного (в тому числі естетичного) середовища соціалізації;

- аналіз поведінки дітей на засадах безумовного сприйняття, а не лише на засадах осуду чи схвалення, без порівняння з іншими дітьми;

- забезпечення гуманістичного ставлення до дитини незалежно від її успіхів у навчанні;

- опора на кращі (у тому числі естетичні) якості і здібності дитини;

- безумовне прийняття чеснот, вад і недоліків дитини як свідчення її неповторності.

Гуманістичний підхід у педагогічній науці тісно пов'язаний з *особистісно орієнтованим*, оскільки останній також в центрі всіх педагогічних процесів ставить дитину з її інтересами, потребами, перспективами розвитку. Особистісно орієнтована естетизація навчально-виховного процесу, на нашу думку, спирається на положення про особистісний смисл кожного естетичного переживання, естетичного сприйняття, естетичної дії. Врешті, і сама естетична свідомість кожного учня має суто особистісний характер і залежить від його пізнавальних, діяльнісних, рефлексивних можливостей та особливостей середовища, в якому ці якості формуються і розвиваються.

Основи особистісно орієнтованого підходу в сучасній педагогічній науці закладені роботами І. Бега [1], С. Подмазіна, І. Якиманської, С. Яценко [10] та ін. Дослідники концентрують увагу переважно на особистісній орієнтації навчально-виховного процесу у загальноосвітніх, професійних, вищих навчальних закладах; натомість зв'язок естетичного та особистісно орієнтованого як аспектів навчання і виховання зустрічається в наукових працях досить рідко.

Особистісна орієнтованість процесу естетизації ґрунтується на тезі про те, що навчально-пізнавальна і творча діяльність кожної дитини має бути зорієнтована на її здібності, інтереси, пізнавальні можливості. Маємо також враховувати, що психічний стан особистості залежить від її індивідуального і суспільного буття, а отже, від характеристик середовища навчання, спілкування, соціалізації особистості. Таким чином, естетизація відображає індивідуальний статус естетичної свідомості кожного вихованця в просторі навчального закладу, а тому набуває значення особистісної категорії.

Особливе значення особистісно орієнтованого підходу у контексті проблеми нашого дослідження полягає, на нашу думку, у тому, що

індивідуальний характер творчості закладається в дитині самою природою. Тому завданням вчителя і вихователя є розкриття цього творчого потенціалу в умовах естетизації навчально-виховного процесу. Крім того, індивідуально в кожній дитині формується естетичний смак, естетична свідомість, естетичне світосприйняття. У зв'язку з цим можемо дійти висновку, що естетизація навчально-виховного процесу у загальноосвітньому навчальному закладі сприймається кожним учнем також індивідуально, і впливає на кожного учня індивідуально – залежно від його особистісних характеристик та рівня розвитку психічних процесів – уваги, пам'яті, уяви, уявлення тощо.

У процесі навчання дітей образотворчому мистецтву у загальноосвітній школі-інтернаті важливо створювати особистісно орієнтовані мистецькі ситуації, коли кожний вихованець може виявити свої індивідуальні обдарованості, творчі здібності, реалізувати свої художні інтереси та ін. Загалом же особистісно орієнтоване заняття з образотворчого мистецтва передбачає:

- створення емоційно - позитивного настрою на уроці;
- реалізація в процесі уроку особистісно орієнтованої організації навчання образотворчому мистецтву;
- надання учневі можливості самому обирати тип, вид і форму образотворчого матеріалу;
- розвиток у учнів прагнення самостійно шукати способи реалізації своїх мистецьких ідей;
- заохочення вихованців до творчості у процесі уроку;
- обговорення з дітьми їх власного сприйняття мистецьких творів та сприйняття їх іншими учнями;
- формування творчих самостійних та домашніх завдань індивідуального характеру.

Особистісно орієнтований процес естетизації навчально-виховного середовища школи-інтернату, на нашу думку, має бути зорієнтований:

- на реалізацію індивідуальних потреб вихованця в естетичному;
- на формування індивідуальної мотивації кожного учня до сприйняття, усвідомлення, відтворення прекрасного;
- на розвиток естетичних інтересів учнів – в окремих галузях мистецтва чи окремих культурно-мистецьких течіях.

Культурологічні засади навчально-виховного процесу передбачають його аналіз як культурного явища, як способу передачі культурного досвіду від покоління до покоління. Основи культурологічного підходу до навчально-виховного процесу закладені в працях В. Біблера [2], Б. Гершунського [3], Д. Лихачова [7] та ін. Вітчизняні вчені Л. Масол, Н. Миропольська [8], Л. Хомич та ін. тісно пов'язали культурологічні засади навчально-виховного процесу з естетичними.

У ході реалізації культурологічного підходу до естетизації навчально-виховного процесу в школі-інтернаті виразно виявляє себе суто педагогічний аспект цього підходу, що особливо чітко простежується в положеннях про тісний зв'язок культури з педагогічною діяльністю, виражений у педагогічній науці поняттям «педагогічна культура». Здатність педагога до перетворювальної творчої діяльності визначає, врешті-решт, і його спроможність до естетичного сприйняття, розуміння й усвідомлення естетичного. Тому культурні пріоритети навчально-виховного процесу передбачають і реалізацію пріоритетів гуманістичного, творчого характеру.

Розвиток змісту навчально-виховного процесу передбачає врахування всіх соціальних показників його реалізації, що визначило необхідність залучення до теоретичного підґрунтя проблематики *соціально-педагогічного підходу*.

Соціальна педагогіка як наука про соціалізацію особистості визначає коло основних чинників, які детермінують успішний розвиток дитини на всіх етапах дорослішання. Окрім того, соціально-педагогічна теорія безпосередньо стосується навчально-виховного процесу у закладах, де перебувають діти з відхиленнями у соціальному розвитку, в тому числі і школах-інтернатах. Специфіка соціалізації дітей у таких закладах з аналізом усіх можливих факторів і напрямів виховного процесу належить до об'єктів дослідження соціально-педагогічної науки. Основи соціалізації особистості в умовах навчально-виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу (в тому числі й інтернатного типу) розглядаються у роботах Л. Болікової, І. Бєлякової, Л. Бережної, Н. Дяченко, А. Капської Ж. Петрочко, О. Калібаби, О. Шипіленко, та ін. Естетичні ідеали, цінності, норми безпосередньо впливають на відповідні їм соціальні норми і цінності; переживання дитиною естетичних почуттів тісно пов'язане з формуванням її морального світосприйняття, а отже, зі ставленням до соціуму у всіх його виявленнях, в тому числі, у світі прекрасного.

Таким чином, соціально-педагогічні механізми, притаманні розвитку особистості дитини на різних етапах дорослішання, в тому числі й щодо вихованців шкіл-інтернатів, дають можливість стверджувати про їх значний вплив на загальний розвиток особистості дитини. Соціалізація з урахуванням всіх її чинників тісно пов'язана з естетизацією навчально-виховного процесу, що відображається у змісті та особливостях впливу соціалізаційних чинників на загальний процес розвитку й формування особистості вихованця.

Розглянуті нами вище науково-теоретичні підходи складають певну сукупність з ознаками системності. Не випадково *системний підхід* вважається одним з найбільш інтерпретаційних в педагогічній

науці. За словами С. Гончаренка, саме системний підхід може найбільш чітко пояснити основні закономірності і тенденції розвитку педагогічних явищ [4]. Загальні засади системного підходу викладено в науковому доробку А. Баскакова, Н. Туленкова, С. Гончаренка, О. Крушельницької, О. Кустовської [6], Г. Рузавіна [9] та ін.

Системний підхід містить у собі певну установку, за якої в тісному взаємозв'язку існують складові цілісного об'єкта, причому є можливість виявити механізми означеної цілісності [6, с. 8]. Система, у свою чергу, може бути поділена на більшу чи меншу кількість компонентів, що здійснюється за допомогою співвимірної одиниці аналізу. У даному випадку такою одиницею аналізу виступає загальноосвітня школа-інтернат як основа навчально-виховного простору, що має певний рівень естетизації. Навчально-виховний процес у загальноосвітній школі-інтернаті – є насправді педагогічною системою, оскільки він має всі необхідні для існування системи властивості (за О. Кустовською [6, с. 20-21]).

Висновок. Розглянувши всі обрані для теоретичного аналізу проблеми наукові підходи, можна дійти загального висновку про те, що вони відображають як міждисциплінарний її характер, так і певну ієрархію означених підходів. Так, обрані нами наукові підходи можна представити у вигляді сукупності двох рівнів:

- *загальнотеоретичні підходи* – філософія мистецтва та системний підхід.
- *галузеві підходи* – гуманістичний, культурологічний, соціально-педагогічний, особистісно орієнтований.

Зазначена вище сукупність наукових підходів, дає можливість цілісно й комплексно розглянути проблему естетизації навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи-інтернату, зокрема,

проблему формування творчої особистості вихованців на засадах специфіки навчально-виховного процесу в інтернаті.

Література:

1. Бех І.Д. *Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Виховання особистості: навч.-метод. посібник: у 2 кн. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 2. – 344 с.*
2. Библер В.С. *Культура. Диалог культур: опыт определения / В.С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31–43.*
3. Гершунский Б.С. *Педагогическая прогностика / Б.С. Гершунский. – К.: Світло, 1990. – 146 с.*
4. Гончаренко С.У. *Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям / С.У. Гончаренко. – Київ–Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.*
5. Кузнецова В.Г. *Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів: автореф. ... дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В.Г. Кузнецова. – Луганськ, 2001. – 20 с.*
6. Кустовська О.В. *Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій / О.В. Кустовська. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 124 с.*
7. Лихачов Д. С. *Листи про добре і прекрасне / Д.С. Лихачев. – К.: Молодь, 1988. – 144 с.*
8. Миропольська Н.Є. *Естетизація навчально-виховного процесу основної і старшої школи / Н.Є. Миропольська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 12. – Кн. 1. – С. 192–198.*
9. Рузавин Г.И. *Логика и методология научного поиска / Г.И. Рузавин. – М.: Наука, 1996. – 278 с.*

10. Яценко С. Л. Категорійно-понятійний апарат дослідження проблеми особистісно орієнтованого навчання [Електронний ресурс] / С. Л. Яценко // Вісник Житомирського державного університету. – 2006. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1325/1/555.pdf>.

References:

1. Bekh I.D. *Osobistisno orientovaniy pidkhid: naukovo-praktichni zasadi. Vikhovannya osobistosti: navch.-metod. posibnik: u 2 kn.* – K.: Libid, 2003. – Kn. 2. – 344 s.
2. Bibler B.C. *Kultura. Dialog kultur: opyt opredeleniya* / V.S. Bibler // *Voprosy filosofii.* – 1989. – № 6. – S. 31–43.
3. Gershunskiy B.S. *Pedagogicheskaya prognostika* / B.S. Gershunskiy. – K.: Svitlo, 1990. – 146 s.
4. Goncharenko S.U. *Pedagogichni doslidzhennya. Metodologichni poradi molodim naukovtsyam* / S.U. Goncharenko. – Kiiv–Vinnitsya : DOV «Vinnitsya», 2008. – 278 s.
5. Kuznetsova V.G. *Formuvannya gumanistichnikh tsinnostey u maybutnikh vchiteliv: avtoref. ... dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriya i metodika profesiynoi osviti»* / V.G. Kuznetsova. – Lugansk, 2001. – 20 s.
6. Kustovska O.V. *Metodologiya sistemnogo pidkhodu ta naukovikh doslidzhen: kurs lektsiy* / O.V. Kustovska. – Ternopil: Yekonomichna dumka, 2005. – 124 s.
7. Likhachov D. S. *Listi pro dobre i prekrasne* / D.S. Likhachev. – K.: Molod, 1988. – 144 s.
8. Miropolska N.E. *Yestetizatsiya navchalno-vikhovnogo protsesu osnovnoi i starshoi shkoli* / N.E. Miropolska // *Teoretiko-metodichni problemi vikhovannya ditey ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. prats.* – 2012. – Vip. 12. – Kn. 1. – S. 192–198.

9. Ruzavin G.I. *Logika i metodologiya nauchnogo poiska* / G. I. Ruzavin. – M.: Nauka, 1996. – 278 s.

10. Yatsenko S.L. *Kategoriyno-ponyatiyniy aparat doslidzhennya problemi osobistisno orientovanogo navchannya [Yelektronniy resurs]* / S.L. Yatsenko// *Visnik Zhitomirskogo derzhavnogo universitetu.* – 2006. –
Rezhim dostupu: <http://eprints.zu.edu.ua/1325/1/555.pdf>.